

Fecr Yayınları: 577

MOLLA SADRA FELSEFESİNDE İDRAK

Sadi YILMAZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Prof. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ekim 2022

ISBN: 978-625-8304-24-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MOLLA SADRA FELSEFESİNDE İDRAK

Sadi YILMAZ

ANKARA 2022

Dr. Sadi YILMAZ

1984'te Adıyaman'da doğan yazar, ilkokul, ortaokul ve lise eğitimi bu ilde tamamladı. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslam felsefesi alanında başladığı yüksek lisans eğitimi sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı bursu ile 2007-2009 yılları arasında Şam'da Arapça dil eğitimi almasının yanı sıra, alanında araştırmalar yaptı. 2010 yılında İslam felsefesi alanında hazırladığı “*Şemsüddin Semerkandi'nin Beşârâtü'l-İşârât Adlı Eserinin 3. Bölümünün Tahkik ve Değerlendirmesi*” başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli okullarda bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 2013 yılında Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslam felsefesi alanında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslam felsefesi alanında başladığı doktora eğitimini “*Molla Sadra Felsefesinde İdrak Problemi*” başlığını taşıyan tezi ile 2021 yılında tamamladı. Doktora eğitimi sürecinde Tahran Üniversitesi'ne bağlı Dekhoda Enstitüsü'nde 2015 ve 2016 yaz dönemlerinde Farsça dil eğitimi almasının yanı sıra, alanında araştırmalar yaptı. Arapça ve Farsça bilen yazar halen aynı üniversitede görev yapmakta olup İslam felsefesi alanında birçok uluslararası tebliğ, kitap bölümü ve makale yayımlamıştır.

Bu mütevazı çalışmayı, bu günlere gelmemde maddî ve manevî emekleri her türlü takdirin ötesinde olan sevgili annem Zülfinar Yılmaz'a ve muhterem babam Mehmet Yılmaz'a ithaf ediyorum...

رَبِّ اَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

“Ey Rabbim! Onların beni küçükken sevgi ve şefkatle besleyip büyüttükleri gibi, Sen de onlara merhamet eyle!”

(İsrâ Sûresi, 17/24)

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	11
GİRİŞ-----	13

BİRİNCİ BÖLÜM MOLLA SADRA ÖNCESİ İDRAK TEORİLERİ

1.1. Antik Yunan Felsefesinde İdrak Problemi-----	26
1.1.1. Platon Düşüncesinde İdrak-----	26
1.1.2. Aristoteles Düşüncesinde İdrak-----	30
1.2. İslam Meşşâî Filozoflarda İdrak-----	36
1.2.1. Kindî Düşüncesinde İdrak-----	36
1.2.2. Fârâbî Düşüncesinde İdrak-----	41
1.2.3. İbn Sînâ Düşüncesinde İdrak-----	51
1.3. İshrâkî Felsefede İdrak-----	64
1.3.1. Sühreverdi Düşüncesinde İdrak-----	64

İKİNCİ BÖLÜM MOLLA SADRA'NIN İDRAK TEORİSİ

2.1. Molla Sadra'da İdrak Belirlenimi-----	84
2.1.1. İdrakin Dilsel Anlamı-----	84
2.1.2. Felsefi Bir Kavram Olarak İdrak-----	88
2.2. İdrakin Unsurları-----	92
2.2.1. İdrakin Öznesi/Müdrık (Nefis):-----	92
2.2.2. İdrakin Nesnesi/Müdreğ-----	98
2.2.3. Müdrık-Müdreğ İttihadı-----	107
2.3. İdrak Türleri-----	113
2.3.1. Duyusal idrak-----	116
2.3.1.1. Dokunma Yetisi-----	118
2.3.1.2. Tatma Yetisi-----	124
2.3.1.3. Koklama Yetisi-----	127
2.3.1.4. İşitme Yetisi-----	130
2.3.1.5. Görme Yetisi-----	139
2.3.1.6. Ortak Duyu Yetisi-----	174
2.3.2. Tahayyülî İdrak-----	182
2.3.3. Vehmî İdrak-----	195
2.3.4. Akli İdrak-----	203
2.3.4.1. Pratik Akıl Yetisi-----	210
2.3.4.2. Teorik Akıl Yetisi-----	214

2.3.4.2.1. Heyûlânî/bilkuvve Akıl -----	216
2.3.4.2.2. Bilmeleke Akıl -----	219
2.3.4.2.3. Bilfiil Akıl -----	221
2.3.4.2.4. Müstafâd Akıl -----	230
2.3.4.3. Faal Akıl -----	231

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOLLA SADRA'NIN İDRAK TEORİSİNDE İLİŞKİLERİ BAKIMINDAN İDRAK

3.1. Varlık- İdrak İlişkisi-----	241
3.1.1. Varlığın Tanımı -----	241
3.1.2. Varlık-Mahiyet İlişkisi -----	242
3.1.3. Varlığın Bilinmesi -----	244
3.1.4. Varlığın Birliği ve Teşkiki -----	245
3.1.5. Sudûr Teorisi-----	246
3.1.6. Zihnî Varlık -----	247
3.1.7. Zihnî Varlık-İdrak İlişkisi -----	249
3.1.8. Âlem-İdrak İlişkisi -----	250
3.2. Bilgi İdrak İlişkisi -----	253
3.2.1. Bilginin Tanımı-----	254
3.2.2. Sadra'nın Önceki Bilgi Görüşlerine Eleştirisi -----	255
3.2.3. Bilginin Kısımları-----	263
3.2.4. Bilgi ve İdrak -----	267
3.3. Nefis-İdrak İlişkisi -----	268
3.3.1. Nefsin Varlığı ve İspatı -----	269
3.3.2. Nefsin Tanımı ve Mahiyeti -----	269
3.3.3. Nefsin Cevher Olması ve Cismânî Hudûsu -----	271
3.3.4. Cevherî Hareket ve Nefis-Cevherî Hareket İlişkisi -----	274
3.3.5. İnsânî nefsin Yetilerinin Hiyerarşisi -----	278
3.3.6. Teorik ve Pratik Yeti Bağlamında İdrak-----	278
3.3.7. Nefsin Mertebeleri -----	283
3.3.8. Nefis ve İdrak -----	283
SONUÇ -----	287
KAYNAKÇA -----	291

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Ktp.	: Kütüphanesi
Mkd.	: Mukaddime
MMŞİ	: Mecmûâ'î Musannefât-ı Şeyhü'l-İşrâk
Nşr.	: Naşir
S.	: Sayfa
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sd.	: Sadeleştiren
SDÜ.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
Sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
Tkd.	: Takdim
Tlk.	: Ta'lik
Trhsz.	: Tarihsiz
Tsh.	: Tashih
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
V.	: Varak

ÖN SÖZ

Molla Sadra'nın idrak teorisinin onun varlık teorisinin etkisiyle şekillendiği söylenebilir. Filozof idraki, kendi başına var olan varlığın nezdinde, hazır olan varlığın suretinden ibaret olarak tanımlar. Sadra'nın zihnî varlığı ayrı bir varlık olarak kabul etmesinin onun idrak tanımında etkili olduğu söylenebilir. Sureti maddî ve maddî olmayan olmak üzere ikiye ayıran Sadra'ya göre bilgi ve idrake bizzat konu olan suret maddî olmayan surettir. Filozof idraki duyusal, tahayyüli, vehmî ve aklî olmak üzere dört tür olarak kabul eder. Ancak vehmî idrakin müstakil bir idrak türü olmadığını savunur. Bu sonuca ulaşmasında onun varlık görüşü etkili olmuştur. Çünkü Sadra, âlemlerin duyusal, hayalî ve aklî olmak üzere üç tane olduğunu ve bunların her birinin bir idrak türüne karşılık geldiğini açıklar. Vehmî idrakin bağımsız olmamasından dolayı da ona denk gelen bir varlık âleminin olmadığını belirtir. Sadra'ya göre idrak türlerinin hepsinde idrak edilen maddî olmayan suret, nefsin nesnesinden soyutlama yoluyla elde edip idrak ettiği suret değildir. Sadra'ya göre duyusal ve tahayyüli idrak düzeyinde nefis idrak ettiği sureti inşa eder. Bundan dolayı nefis ve idrak edilen suretin ilişkisi hal-mahal ilişkisi değil, illet-malul/fail-meful ilişkisi niteliğindedir. Sadra'ya göre nefsin inşa ederek idrak ettiği suret ile nefis ilişkisi ittihad ilişkisinden ibarettir. Sadra idrakin bütün mertebelerinde idrak eden nefis ve idrak edilen suret ittihadını savunur. Duyusal ve tahayyüli idrak düzeyinde ittihadın açıklaması anlaşılır bir niteliğe sahipken, aklî idrak düzeyinde ittihadın nasıl olduğu itiraza açıktır. Bu bağlamda Sadra faal aklın birisi kendisi için diğeri nefislerimiz için olmak üzere iki tür varlığa sahip olduğunu açıklar. Filozofa göre aklî idrak düzeyinde faal aklın nefislerimiz için olan varlığı ile ittihad gerçekleşir.

Sadra'nın idrak teorisi onun varlık, bilgi ve nefis görüşleriyle iç içedir. Cismânî hudûs ile meydana gelip ruhanî bekâya sahip olan nefis cevherî hareket aracılığıyla yetkinleşme sürecini devam ettirir. İdrak mertebelerinin her biri de bu yetkinleşme mertebelerini oluşturur. Nihai amaç nefsin teorik aklın en üst mertebesi olan müstefad akıl mertebesine ulaşarak türsel yetkinliğin zirvesine çıkmasıdır.

Bu uzun soluklu çalışmanın ortaya çıkmasında çok sayıda kişinin katkısı oldu. Öncelikle ders döneminden itibaren çalışmanın bitmesine kadar geçen her aşamada sabırlı ve müşfik tavrıyla birlikte akademik alandaki yetkinliğiyle ufuk açıcı katkılarını benden esirgemeyerek bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Kamil Cihan'a en kalbi şükranlarımı sunarım. Doktora ders dön-

minde ders aldığım kıymetli hocalarım Doç. Dr. Salih Yalın, Prof. Dr. Turan Koç ve Doç. Dr. Cenan Kuvancı'ya; çalışma konusunun belirlenmesi sürecinde ufuk açıcı katkılarıyla bana yol gösteren Prof. Dr. Tahir Uluç, Prof. Dr. Atilla Arkan, Prof. Dr. İbrahim Çapak, Prof. Dr. Yasin Ceylan ve Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç hocalarıma; Farsça öğrenme serüvenimde önemli katkıları olan Arş. Gör. Adnan Güneş ve Prof. Dr. Hasan Çiftci'ye; İran'a yaptığım ilmî seyahatler için bana rehberlik eden Doç. Dr. Sedat Baran, Celeddin Erduş ve Dr. M. Javad Esmaili'ye, Arapça klasik metin okumaları alanındaki yetkinliklerini cömertçe benimle paylaşan Doç. Dr. İbrahim Özdemir, Mehmet Saygın, Dr. Öğr. Üyesi Sahip Aktaş, Dr. Öğr. Üyesi Nurettin Yakışan ve Dr. Öğr. Üyesi M. Sami Baga'ya, ayrıca başta Arş. Gör. Garip Çağlar, Arş. Gör. Özkan Şimşek ve Arş. Gör. Mehmet Çavdar olmak üzere katkıda bulunan bütün mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim. Çalışmanın yazım süreci boyunca göstermiş olduğu sabır ve anlayışla birlikte ortaya koyduğu fedakârlıktan ötürü sevgili eşim Yeşim'e ve çalışmanın son yılında göz aydınlığı olarak hayatıma dâhil olup mutluluk vesile olan oğlum Behmen Yahya'ya müteşekkirim.

Son olarak yüksek lisans ve doktora eğitimim sürecinde akademik yetkinliğiyle bana ufuk açıcı katkılar sağlamakla birlikte Suriye ve İran'da yaptığım ilmi seyahatler için beni cesaretlendirip bana rehberlik eden ve bu çalışmayı okuyarak önemli tavsiyeler yapma imkanını bana bahşeden kıymetli hocam Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu'na şükranlarımı arz ederim. Ayrıca çalışmanın yayımlanması için büyük bir özveri ile çalışan Fecr Yayınevi çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Sadi YILMAZ
Bingöl 2022